

הרב אהרן ליכטנשטיין

תקווה לדורשין

על תשובה
ועבודת ה'

עיבוד ועריכה: מרדכי ברגר וראובן ציגלר
מאנגלית: חיים נבון

Rabbi Aharon Lichtenstein
Return and Renewal
Reflections on Teshuva and Spiritual Growth

הרב אהרן ליכטנשטיין
תקווה לדורשיך: על תשובה ועבודת ה'

ניהול פרויקט: נועם שליט
עורכת משנה: אפרת גרוס
עריכת לשון: בנימין פרנקל
עימוד: אסתר באר
עיצוב העטיפה: אליהו משגב

© כל הזכויות שמורות לד"ר טובה ליכטנשטיין, תשפ"א

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

www.maggidbooks.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

מסת"ב 978-965-526-326-8 ISBN

נדפס בישראל תשפ"א 2021 Printed in Israel

בני בנים הרי הם כבנים

In loving memory of our grandparents

Gertrude and Leslie Zack

גיטל בת שמואל ואליעזר בן איסר

whose legacy of kindness and *chesed*,
devotion to family and to the Jewish people,
continues to light the way for our family

תוכן העניינים

ט	מבוא
1	תשובה – חובה והזדמנות
19	"וטהר לבנו לעבדך באמת"
39	שלמותה של התשובה
61	תשובה – דחף ומניע
81	קלות וחמורות – דירוג החטאים בתשובה
97	תשובה בינונית ותשובתו של הבינוני
121	תשובה של נורמה ותשובה של משבר
137	"לכל זמן" – תשובה בארבע מסגרות זמן של חיינו
159	תשובה – תסיסה ורוגע
175	התכחשות, גירושין ושיקום
191	ענווה וגאווה בתשובה
211	תשובה ושמחה
	מקום שבעלי תשובה עומדים –
229	על גדלות האדם ומעלת בעל התשובה
	אחרית דבר
251	"כי קרוב אליך הדבר מאוד" – תשובה של רחמים
261	מפתח מקורות
270	מפתח אישים

מבוא

תהליך התשובה מציג בפני כל אחד מאתנו אתגרים והזדמנויות. חקירה עצמית, וידוי ומחויבות לשינוי הם מהמשימות האנושיות הקשות ביותר, אך עצם התהליך של התחדשות והתחברות מחדש – לקב"ה ולעצמנו – הוא מתנה שיכולה לשקם מן המסד אותנו, את קהילותינו ואת החברה כולה.

בדרשותיו השנתיות על התשובה ניסה הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל להפוך את הנתיב החמקמק של התשובה לנגיש יותר.¹ במסות אלו, מתוך רגישותו למצב האנושי, משתמש הרב ליכטנשטיין במערך נרחב של מקורות יהודיים, לצד קלאסיקות של התרבות המערבית, כדי לבחון את היסודות הפסיכולוגיים, הרגשיים והרוחניים של החטא והתשובה. בעזרת חקירת ההרגלים והדחפים שעלולים למנוע שינוי מתמשך או לסייע לו, הרב ליכטנשטיין מספק מפה ברזולוציה גבוהה של חיינו הרוחניים, בעוד אנו מתמסרים למסעות צמיחתנו הרוחנית.

* * *

1. כרך זה כולל שלוש עשרה דרשות כאלו, שנישאו בין השנים תשל"ז עד תשס"ט (1976-2008). זאת בנוסף לדרשות מהשנים תשמ"ח (1987) ותשס"ג (2002), שראו אור בספר באור פניך יהלכון.

תהליך המרת שיחות אלו למסות כתובות דומה לזה שנעשה בספר קודם של הרב ליכטנשטיין, באור פניך יהלכון. ראשית, כל ההקלטות תומללו, מילה במילה. לאחר מכן, נערכו התמלולים לדפוס, ועברו עריכת לשון ועריכת תוכן, קיצור, לעתים ארגון מחודש, העברת תכנים משיקים להערות שוליים, חלוקה לתת-פרקים, הוספת כותרות וכן הלאה. כל הפרקים תורגמו מאנגלית, מלבד הפרק האחרון ("מקום שבעלי תשובה עומדים"), שנאמר במקורו בעברית.

רבים סייעו להפקת כרך זה. ראשית, תודתנו לד"ר טובה ליכטנשטיין על עידודה ותמיכתה בפרויקט זה. תודה גם לאנשי "משנת הרא"ל" על עזרתם: לנועם שליט, שניצח על המלאכה, וכן ליואל וייס ולעו"ד אהרן לוי. הרב חיים נבון תרגם במיומנות וברגישות וכך העביר הן את התוכן הן את הניחוח של מילות הרב ליכטנשטיין. עריכת הלשון נמסרה בידי האמונות של בנימין פרנקל והמפתחות הוכנו על ידי יחיאל רוזנברג. הרב דב קרול תימלל את הדרשה העברית שנוספה לכרך זה, גילעד הסה עיבד וערך אותה, וד"ר ראובן גפני סייע בעריכת הלשון. הערכתנו והוקרתנו לכל אלו שסייעו להכנת הגרסה האנגלית המקורית של ספר זה, *Return and Renewal: Reflections on Teshuva and Religious Growth* (Jerusalem: Maggid, 2018), הלוא הם כתובים במבוא לספר המקורי. תודתנו להוצאת מגיד על מקצועיותם ועל אדיבותם; לרב משה טרגין על אחרית הדבר; לישיבה יוניברסיטי, שרובן של הדרשות נישאו בשלוחתה בירושלים; ולישיבת הר עציון, המוסד היקר שהרב ליכטנשטיין עיצב והדריך במשך יותר מארבעה עשורים, על תמיכתה הנלהבת.

בעיקר אנו מודים למורנו ורבנו, הרב אהרן ליכטנשטיין זכר צדיק לברכה, על שלימד בשיעוריו והמחיש בהתנהגותו האישית את הערכים היהודיים והאנושיים הנעלים הבאים לידי ביטוי בספר זה. יהי רצון שזיכרונו יוסיף ויהיה לברכה, בעת שתורותיו עוברות מדור לדור.

מרדכי (מייקל) ברגר וראובן ציגלר